

Anatomie knihy

ČÁST 2
TEXTOVÝ APARÁT

Incipit (lat. počíná se)

dle středověké rukopisné tradice počáteční slova tištěné knihy. Výrazy „Hic incipit“, „Incipiunt“ nebo „Zde se počíná“ uvozovaly většinou text jako celek, někdy však i dílčí pasáže.

Sazeči již před polovinou 60. let 15. století ve snaze po emancipaci tištěné knihy odtrhávali incipity od počátečních slov vlastního textu a na první potištěné stránce je modifikovali do podoby generálního nadpisu. Z incipitů dílčích pasáží se počaly vyvíjet vizuálně zdůrazněné nadpisy kapitol.

Proces, v němž tradiční podoba incipitů pozvolně zanikala, byl však podmíněn konstitucí titulní strany.

Incipit

Opisany m. str. 104. c. 766. 177. N. 1.

¶ Proti sludnym a potupenym ar
tikuło piłhartskym: s fruntowynymi dno
wody. Traktat. Pod otazkami/odpowie
dmi poczina se sstiasnie

Registrum na tyto knižky

Ze wužera gest naiprownij zaklad spasenije
naszeho

Trogym obyczegem na swietie/delije se lis
dee przy wužerze

Muozeli kazdy w swe wužerze/edyz dobrze
cziniť /spasen byti

Mohuli krzestianee wiernij v tudije pił
harti Genz se domniwewagij byti krzestia
ny/edyz dobrze cziniť/spasen byti

Ktera gest tehdy prawa wužera/nasseli czi
piłhartsta

Ze piłharti neysu krzestianee

Czo gest zierkeru swata oberznij/wedle w
mysla piłhartsteho

Ze Rzymsta zierkeru/gest zierkeru swata
oberznij

Gestli swaty Petr a s pawel pmuten ro
21

Explicit (z lat. liber explicitus est = kniha je rozvinuta)

méně či více významově zatížený text připojovaný dle středověké rukopisné tradice na konec tištěné knihy. Explicit neboli kolofon (z řec. Vrcholek) se často s použitím červené barvy přitiskoval buď přímo za poslední slova vlastního díla, anebo naopak s nápadným odsazením samostatně (někdy až na další stranu).

Poněvadž závěrečný text často přinášel relevantní údaje (např. jméno autora či tiskaře, název díla, místo a dataci tisku), předjímal vlastně identifikační funkce geneticky mladší titulní strany, zejména její názvovou část a samostatné impresum.

500
odtud gsine. velmi brzo tam přig/
demý : ¶ Prawda : A ya zatebau
puogdu raada :: Konez ::

Skonawagij se kniezky O rozmlu/
wanij Filaleeta s Prawdau : Ten
den po Rozeslanij Appostoluow :
Tisstiene. na Horze Olivetske : Po
dle wyznaniij Kronyky ceske : A to Le
ta Tisycieho Pietisteho Sedmeho

::: Pawel z Mezyrzyčij :::

1826

Titulní list

charakteristická vstupní část tištěné knihy s informačním, estetickým a ochranným významem.

Již nejstarší tiskaři 15. století zjistili, že první list korpusu je zbytečně vystavován velkému mechanickému nebezpečí, a při obchodování nadto ještě znesnadňuje rychlou identifikaci knihy. Proto sazbu počátečního textu vyřazovali tak, aby první list, v tiskové formě vykrytý nižšímu písmovými výplňky, zůstal prázdný a fungoval jako ochrana první potištěné strany.

Strach z prázdnoty i vrozená šetrnost, kterou ostatně osvědčovali i knihvazači tím, že nepotištěný list při převazbě vyřízli, postupně přiváděly německé a italské sazeče již před polovinou 60. let k pragmatičtějšímu řešení. Na prázdnou lícovou plochu vstupního listu počali umísťovat osamostatněný incipit. Tak vznikl titulní list s alespoň částečně řešenou titulní stranou.

Titulní strana

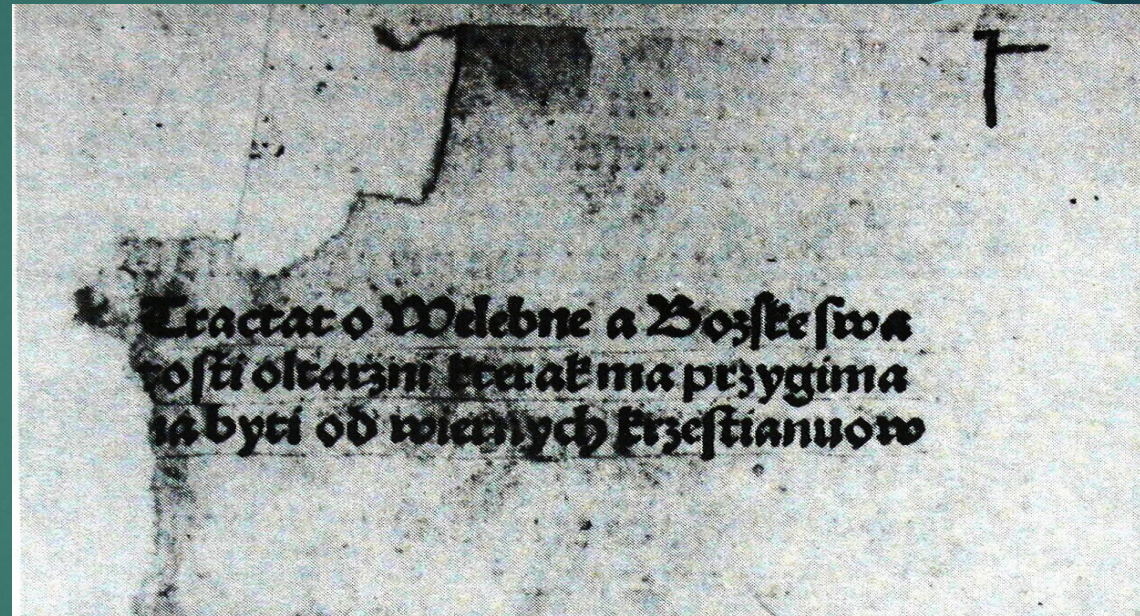
lícová část titulního listu s informačním a estetickým potenciálem textových, dekorativních a ilustračních složek, jejíž výběr a grafické uspořádání podstatně přispěly k emancipaci tištěné knihy.

Forma a obsah tohoto nejvíce exponovaného prvku publikace však podléhaly až do nové doby dynamickým změnám.

Je proto nasnadě, že na koncepci i realizaci titulní strany se spolupodílely jak ekonomické možnosti tiskárny, tak také zručnost a zkušenost sazeče a v neposlední řadě též vyspělost a požadavky čtenářů.

Samostatný titulní list

Koszuszowani u
przímne Artykuluow niektórych
z Pře Jana Augusty kterauz pod gme
nem knieztwa proti wssemu křestian
stvu wuobec krom Sekry Mał
denske wydal. od knieze a Mi
stra Martina Klatoru
steho k wyššimu práwu
to gē/lewššij Křestianské
Cyrkwi/ k Orcliu
nařwowanij
podané a
odeřla
né.

I Koryntom w XIII
Zařka trpieliwá a dobrotiwá/ wzdielawá. Bezniž
to kdo se domniwá je skogij/ hlediž aby nepadl:

**S Wiedomijm a powolenijm
Brzadu Duchownijho.**

Letha M CCCCC XLIII:

melj a m
Napomenutii

oberné Boyovníkum Čelkych
pod Dmogi Spusobau Tiela

a Krve pána Krysta prigimajúcych: Od Kráze
Kychore slutického / Jarare v Matky Boží
na Luzy / Kazatele polního / radně wo
lneho / včinience. Léta / r.

449
M° D° XXXXVII°:

547 268
~ ~ ~

S powolením Slawnee
Konsystorže Dražské.

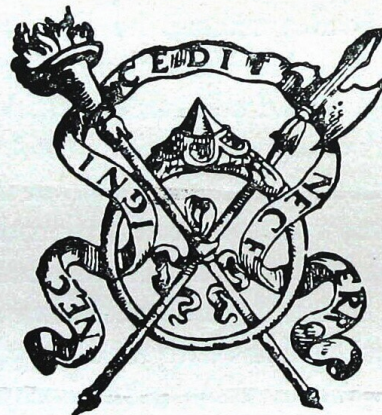
Písně Chval Božských.

Dasopust.
Kniha o vvedenij w pra-
wau a Bohu milau pobožnost / strž kra-
tochwilné o Dwanácti Synech Daso-
pustowych / Patryarssých Pekelných / rozgýmání /
Spasytelná naučení dávající / proč se
gegich tovaryšství wssyckni waro-
wati mají / nyní w nowě
wydaná / od.

Kněze Wawřince Leandra Kwatozské-
ho z Kaudnice / Děkana w Měste Slaném.

A Wytisťeno w Starém Měste Pražském / v

Giegho Melantrycha z Awentyna.

A Léta Paně / M. D. LXXX.

NICOLAI GOLDMANNES
Vollständige Anweisung
Zu der
CIVIL-Bau-Kunst/

^{In welcher}
Nicht nur die fünf Ordnungen/
samt den dazu gehörigen Fenster-/Befimsen/ Dämpfern/ Geländer-
Dokken / und Bilderstühlen/
Auf eine neue und sonderbare leichte Art aufzureissen deutlich gewiesen/
^{sondern zugleich}
getreulich entdecket wird/

Welches bisher noch von keinem Baumeister gesehen/
Wie man auf alle vorkommende Fälle
Die Säulen allein/gegeneinander/und übereinander stellen/
Arcaden austheilen/

^{Als auch}
ganze Gebäude ausgetoissen und leichten Regeln erfinden/
und in guten Rissen vorstellen soll/

Alles aus den besten Überresten des Alterthums/
Aus den außerlesenssten Regeln Vitruvii, Vignola, Scamozzi,
Palladii, Villalpandi und anderer zusammen gezogen/
und in schöne Ordnung gebracht/

^{Ansehn}
Auf große Unkosten eines Vornehmen Beförderers
dieser edlen Wissenschaft/

Baumeistern / Malern / und Bildhauern
wie auch Mäuern / Zimmerleuten und Tischlern
zu guten Dienst in öffentlichen Druck gegeben/
mit 74. grossen Rissen erläutert/und mit verschiedenen Anmerkungen/
^{sonderlich}

^{einer weitläufftigen Vorstellung des Tempels zu Jerusalem/}
Ja noch aufs neue zu besserer Erläuterung/
zur richtigen application dieses herrlichen Werks auf den heutigen gusto,
und zu Vergnügung Derjenigen/
die blos eine galante Kundschaft der Architectur zu haben verlangen/
^{Nach der}

Ersten Ausübung der Goldmannischen Bau-Kunst
und dazu gehörigen XX. Rissen/
nebst Erfindung der **Sechsten** und **Deutschen Ordnung**
vermehret

^{von}
Leonhard Christoph Sturm/ Math. Prof. Publ.

bey der Hoch-Fürstl. Academie zu Wolfenbüttel.
Wofelbst es/ wie auch in Leipzig zu finden.

Braunschweig/

Gebruckt bey Heinrich Kessler. 1699.

PUBLII VIRGILII

MARONIS

BUCOLICA,

GEORGICA,

E T

AE NE I S.

BIRMINGHAMIAE:

Typis JOHANNIS BASKERVILLE.

MDCCLVII.

Facultas (lat. možnost)

jedna z písemných forem schválení nejen náboženského textu k tisku. V rámci předběžné cenzury byla poskytnuta kompetentní církevní institucí. Týž význam jako facultas mají výrazy aprobace (approbatio) a imprimatur.

Povolení k tisku (censura)

FACULTAS

Admodum Reverendi, Eximii, ac Venerabilis Patris Provincialis.

Authoritate Officii præsentiumque tenore facultatem imperimus Reverendo Patri Martino Jarosch Ordinis nostri Sacerdoti, & Sacro-Sanctæ Theologiæ Lectori, ut libellum, cui Titulus: *Candida Enarratio, quid Antiqui SS. Ecclesiæ Patres, quid Novi Philosophi Ecclesiastici didici sentiant de concursu, & concordia Philosophiæ cum s. Theologia*, Typis mandare valeat. Dummodo a duobus S. Ordinis nostri Theologis ad id specialiter deputatis revisus, & approbatus fuerit. In quorum fidem præsentis Officii nostri sigillo, & propria manus subscriptione munitas dedimus, In Residentia nostra Morzicensi die 15. Julii An. 1761.

Fr. Honoratus Grohmann
Min. Provincialis m. pp.

(L. S.)

Dedikace

veršovaný či prozaický prvek rámcových částí knihy (tzv. paratext). Sestavovali ho autoři, tiskaři, nakladatelé, korektoři nebo editoři. Vytvářeli si tak ochranný štít proti eventuálním oponentům a zároveň se ucházeli o dedikantovu přízeň a hmotnou či finanční podporu.

Pro dedikaci je na rozdíl od předmluvy charakteristická „vyšší“ epistolární forma, povinná pisatelova skromnost a pokora.

Dedikace

Vrozenemu panu Panu Janovi z
Wacubetka a na Dubie/Claywyssijmu panu purkrabi prazskemu
panu memu milostiwemu geho milosti: Mjste Mikulaa'so Sudy
Prahy: Sluzbu a pozdrawenie eci

Ten se obyčej od dawnějších časů

mezy včenyimi zachowawa vrozeny pane pane muog milostywy: je
ti kterzij nietco o niečem psati chiegi/spisy a knihy swe lidem vrobe
nym a znamenitým oddawagij: aby se jim za nieyake dobrodleni a za
milost odplateli. A neb aby tijn gmeno gich mezy lidmi roznesli, a
slawniegssi učinili. Na pak z jadne te přičiny wassimilosti kniežek
a pranostryk tiechto mych ne oddawam: neb wiem a znaam že negsu
dostatečně k tomu abych jim wassimilosti odplatu učiniti mohli za
tu milost a přiwětivost/ kteruz ktemnie gij dawno wassemilost vka
zowatiraci. Wiem take y to že wysokost osoby a gmena wassimi
losti/ mnohem wietssij a slawniegssi gest mezy lidmi/ než aby k tomu
mych tiechto pnostyk potřebowalo. Těb kto gest mezy lidmi wssch
staruo gestoby neznal a newiediel o wysokosti vrozenij a starobylo
sti rodu wasseho: kterymz mezy rody čestych panow prwnij mjsto
drjeti račite. A neb kto nežna maudrosti/ rozumu/ opatrnosti/ sprawe
dlnosti: a milosti/ a přiwětivosti wassimilosti k chudym a nižsim li
dem/ Tez y ginych čtnostij takowemu panu nalezicich. Poniewadz
ty wsscky wiecey při wassimilosti znagi a byti hlasagij wssickni wu
beclide/ kteruzto powěstij take pnucen sa nay Jasniegssi Knieže a pan
Pan Ludwik Vhersty a česty Kral/ mimo gine česte pany po kni
žeti Kárlowi gehomilosti: hodnu a dostatečnu wassi milost byti
knayrovssijmu aurzadu purkrabstwie prazskeho/ a k spravie a napra
wie kralowstwie sweho česteho/ a k žkaze wssch nerzaduow a tuoz
niz wniem/ a k ochranie a k opatrowanij sprawedliweemu w dow a
syroctkuow y wssch chudych lidij: vznati a wvaziti gest račil/ Wte
remto aurzadu tak se wassemilost chowati k každemu rači/ že newi
osobali wassimilosti zwoho aurzadu: či ten aurzad z osoby wassimilo
sti wietssij waznost a poctivost ma. Ale pro wassimilosti tyto knie

Hochwürdigste

Durchlauchtigste Fürstin,

Geliebteste Frau Schwester!

Vor ungefehr zwey Jahren schickte mir meine liebste Schwester Carmeliterin zu meinem Trost das Leben unser gottseligen Frau Großmutter, so ihr Beichtwater sowohl um das betrübte Kloster, das sich über ihren Todesfall

Předmluva

prvek rámcových částí knihy (tzv. paratext) koncipovaný dle aktuálních literárních a společenských konvencí. Ve srovnání s dedikací, jíž je vlastní „vyšší“ literární styl, se předmluva vyznačuje jednodušším stylem, ale též formální i obsahovou variabilitu.

Nemá již soukromý, epistolární půdorys, ale směřuje k širokým vrstvám vnímatelů. Plní funkci obecného úvodu, který čtenáře připravoval na vnímání vlastního díla. Lze z ní dovodit, k jakému okruhu čtenářů publikace směřovala a o jaké prameny se autor při psaní opíral a z jakých zkušeností vycházel.

Předmluva

Przedmowa o przyczynach Spisu Koszu- zowań tego:

Vyspi muog nebyl gŕ toho
to/ani giného wuoberz psati/gedno. Proto je coſ na
mnie nedostatečném gest potog mŕti s každy m ſa-
dám/ a znám ponieku/ co gest Traktaty w Cechách psati.
Druhé je takowé wiecey welmi welké/zwláſt Thelogſké
znamenie o ſwŕceným/dokonalým/a k tomu od Cyrkwŕ w po-
trebu zwoleným mužom náležeti by mieli. Třetí/Prŕči-
ny takowé ſobie dané aſ poſawád nenalézal ſem. A ſkladates
luow y Knieh yaſi wiſtečných a doſtatečných. tak za ſe ménie
potřebných a nedostatečných tiſtne ſe a roznáſſij nazbyt/znichſ
to mnohokrát wieceſſij bezbojnoſt/hádání a roztrŕitoſt nežli ya-
ky wiſitek nebnáprawa pocházj/A zwláſt wtomto naſſem Cie-
ſtém a Morawſtém/natoliſ Sekt rozſapaném/lidu/w kterémſ
témierz každy chce býti oſwŕceným/Včitelem y třeſtatelem/pr-
wé než Včedlnŕkem a nadto k tomu zwoleným. A tak podle
řečy Swateho Jeronýma/X ta kleretná Baba o wŕklad Pŕ-
ſma Swateho poſauſſy ſe a natahugé ſe snim podle zdání
ſwého. A pod takowau nerrážnau a wſſetčnau ſwobodau/
dobrá Křeſtianſká ſwoboda Wŕjry a Láſky prawé wſtŕdla gŕ
a wſwobodou tiela a ſwieta zgerwie a bez báznie páne ſe odda-
la/wſſicſni ſe odchylili/nenŕt aſ takmierz do gednoho kŕoby z
wŕjry prawé wprŕŕmnie/pokornie a ſwatie w pánu Křyſtu a
w laſce geho ſiwo gſa/ ſamé Gméno geho zwolebowal/ ſamau
Sláwu geho rozſſŕrowal/ A tak ſobie k ſpaſení a bliſnŕmu k
wzdílení wprŕŕmnie aby ſlaužil. A protoſ náſ tak nevíſtečné
ſlauhy mnohými ranami a prwé neſlychanými páni gſi třeſt.
A ij

fall kaum trösten konnte, als auch zum
Trost unser allerliebsten Frau Mutter
zusamm gesetzt hatte. Ihre Meinung
war mich dadurch zu erbauen, welches
auch in Wahrheit zugetroffen; dermassen,
daß ich es kaum gelesen hatte, vermeinte
ich, es würde jedermann gleichwie mir
ergehen, und spürte einen innerlichen
Trieb, dieses Werk auch meinem Näch-
sten gemein zu machen, und zur Ehre
Gottes dieses Buch im Druck ausgehen
zu lassen.

Ben

Ben jetzigen gefährlichen, eiteln,
üppigen Zeiten, da der enge Weg
des Kreuzes gestochen, und die Grund-
sätze des Evangeliums vor Unmöglichkeiten
angesehen werden, fürchtete ich mehrere
Anstände, als Hülff zu diesem heiligen
Werk zu finden; als ich es aber Gott
befohlen, und mich bey Sr. Eminenz Hrn.
Kardinaln von Rodt, Raths erholet, auch
Derselbe es bedachtsam überlesen, und höch-
stens erbauet davon war, besorgte ich nichts
mehr, und war nur im Zweifel, welcher

von

))

Oslava mece- náše

I Rudolff Druhý z Boží
milosti / wolený Cysar Římský /
Vheršský / Český z. Král.

I Erb Šimona Lomnického
z Budče.

Když Král Rudolff Cysarowal /
A Monarchii spravowal.
Tímto mne Erbem darowal /
Abych našho pamatowal.
Protož jsem tuto Rymowal /
Abych jaro poděkowal.

Pat

Rejstřík

Prvek rámcových částí knihy (tzv. paratext) sloužící stejně jako samostatně vyřazený obsah k rychlejší a snadnější orientaci v textu.

Nazýval se „Index operis“, „Pravidlo“, „Register“, „Syllabus rerum memorabilium“, „Summa“ nebo „Ukazatel“.

Rejstřík lze dnes využít jako velmi dobrou pomůcku pro sledování úplnosti knihy.

Rejstřík

Offendiculum. Allisio. Of-
fensio. Offensiuacula.

Auroda.

Fertilitas, Feracitas, Fœ-
cunditas, Bonitas agrorum
Copia annonæ, Vbertas
agrorum, Vbertas fructu-
um, Copia, Abundantia
rerum, Cornucopiæ, Afflu-
entia.

Aurodney.

Fœcundus, ferax, Fructuo-
sus, Fertilis, Opimus, Vber

**Aurumpant sápo-
na.**

Monile, Segmen, Torques
Torquis, Segmentum, resti-
cula, Restis. Armilla, Bra-
chiale. Dextrochirium,
Mureculæ colli. Periscelis
des crurum.

Aurad.

Officium, Munus, Partes,
Munia, Prætura. Fun-
ctio, Magistratus. Præse-
ctura. Consulatus.

**Austipek neb Au-
tržka.**

Conuictum, Scommæ. Ma-
ledictum, Morsus. Male-
dictio, Conumelia, Cauil-
lum, Cauillatio, Sarcasmu-
salsa & mordax repræ-
hensio.

Autoek včíniti.

Impetum facere.
Impressionem facere. In-
currere, Irruere, Impete-
re. Irrumpere.

**Autočistie neb swo-
bodstvi.**

Libertas, Asylum. Profu-
gium, Portus. Perfugium.
Receptaculum, Refugium.
Immunitas, Licentia. Re-
ceptus, Præsidium.

Aušitek / vide / Vžitek.

Auzký.

Arctus, Angustus, strictus.

Auzkost.

Angustia, Angor. Anxie-
tas, Asperitas rerum. Do-
lor, Cruciatu, Atrocitas
temporis. Tristitia. Cala-
mitas, erumna, Pressura.

A tak dále.

Et cæ

Et cætera. Atq; his similia
Eodem modo reliqua. Et
sic de similibus. Reliquo-
rum eadem ratio.

Až dočawáb.

Vsq; quo. Quousq;

Až docud / až potud.

Hactenus. Hucusq; Eo-
usq;

B

Bázen.

Timor, Pauor, Verecun-
dia, Formido, Tremor,
Metus, Trepidatio, Hor-
ror, Palpitatio cordis.

Basta.

Munitio, Propugnaculum,
Munimen, Munimentum.

**Báti se / neb strassi-
ti se.**

Timere, Metuere, Formi-
dare, Tremere. Exhorre-
re. Vereri. Extimefcere.
Pertimescere. Pauere, Ex-
pauescere. Pauitare.

Baučka / Roztržka /

pozbrožený / pohnu-
tý / ahnutý.

Discordia, Seditio. Con-
tentio, Turba. Dissensio,
Factio, Controversia, Al-
terratio, Motus. Rerum
nouarum molitio. Rixa,
Tumultus, Conspiratio.
Dissidium, Schisma. Con-
fusio. Perturbatio. Com-
motio Populi. Concitacio
plebis. Tragœdia, Metap:

Bauče.

Tempesta, Procella. Fœ-
uor. Aësius maris. Vis ven-
torum.

Bázliwý.

Timidus, Pavidus. Meti-
culosus, Tremulus. Formi-
dolosus, Pusilla nimis Tre-
pidus.

Bedliwý / pilný.

Sedulus, Assiduus. Dili-
gens, Studiosus. Vigilans,
Solers, Gnauius, Curiosus.
Assiduus, Impiger.

Bedliwý / pilný.

Sedulò, Gnauius. Studiose
A s diligenter,